

CONTRIBUȚII DOCUMENTARE PRIVIND AJUTOARELE DIN ROMÂNIA PENTRU ÎNFIINȚAREA UNEI ȘCOLI ROMÂNEȘTI LA TURDA

Personalitate de prim rang a vieții politice a românilor din Transilvania, Ioan Rațiu a militat cu aceeași fervoare, proprie prodigioasei sale activități puse în slujba idealurilor naționale ale poporului său, și pentru cauza înființării unei școli în folosul condiționalilor săi din Turda și împrejurimi.

Necesitatea dezvoltării învățământului românesc din Transilvania a constituit o convingere statornică a fruntașilor românilor ardeleni care vedeau în înființarea de școli, în găsirea de mijloace pentru susținerea acestora, una dintre căile de propășire a națiunii lor, aflată într-o flagrantă stare de inferioritate în ceea ce privește posibilitățile oferite de cadrul oficial. Aceasta era și situația de la Turda, astfel că, la numai câțiva ani de la deschiderea propriului birou avocațial, Ioan Rațiu se afla deja adinec implicat în problemele înființării unei școli românești. Într-o scrisoare din 16 noiembrie 1865¹, Ioan Rațiu îi comunica despre stadiul la care se ajunsese până atunci lui George Bariț, aceluiași pe care și mai târziu² îl va încunoștința asupra rezultatelor demersurilor sale, îi va cere și va primi sprijin. De la Blaj, turdenii aveau să primească un substanțial ajutor din partea prepozitului capitular Baziliu Rațiu (1783—1870), care a promis, pe timpul vieții sale, cîte 1.000 florini anual, așa încît pînă în martie 1870 se primiseră circa 6—7.000 florini³. După o evaluare din iunie 1874, întreaga donație făcută de Baziliu Rațiu s-a ridicat la peste 12.000 florini⁴. Tot din Blaj, în contextul interesului pe care și Timotei Cipariu îl manifesta pentru dezvoltarea învățământului românesc din Transilvania, îl aflăm pe marele cărturar salutînd cu satisfacție, într-o scrisoare din 7 noiembrie 1867 către George Bariț⁵, eforturile lui Ioan Rațiu pentru înființarea școlii din Turda. Reușita acestor eforturi era însă condiționată în primul rînd de procurarea fondurilor bănești necesare edificării școlii și asigurarea salariilor profesorilor.

În strădania sa de a completa aceste fonduri, realizate în principal prin amintita donație a lui Baziliu Rațiu și contribuția localnicilor, Ioan Rațiu a luat inițiativa solicitării de ajutoare bănești și de la românii de peste munți.

Documente privitoare la sprijinul primit din România pentru înființarea școlii din Turda au mai fost publicate⁶ și valorificate istoric⁷ în lucrări care subliniază

¹ K. Hitchins, L. Maior, *Correspondența lui Ioan Rațiu cu George Barițiu 1861—1892*, Cluj, 1970, p. 97.

² *Idem*, p. 194—195 și 204—205.

³ *Idem*, p. 204.

⁴ Documentul VII din Anexe.

⁵ Șt. Pascu, I. Pervain, I. Chindriș, D. Suciu, I. Buzăși, *George Bariț și contemporanii săi*, vol. IV, București, 1978, p. 348.

⁶ M. Popescu, *Frații din regat și școala română din Ardeal*, în *Țara Birsei*, 1936, VIII, nr. 5, p. 416—417; D. Popovici, *Din legăturile lui M. Kogălniceanu cu Transilvania*, în *Arhiva românească*, tom. IX, partea I, 1943, p. 125—143; K. Hitchins, L. Maior, *op. cit.*, loc. cit.

⁷ Șt. Pascu, *Mihail Kogălniceanu și problemele epocii sale*, în *AISISP*, an. XIII, nr. 5, 1967, p. 75; G. Neamțu, *Mihail Kogălniceanu și Transilvania*, în

semnificațiile profunde ale multiplelor legături dintre filii aceleiași națiuni în perioada dinaintea desăvârșirii unității naționale românești.

În urma preluării unei donații făcute muzeului nostru de către urmași ai marelui luptător național Ioan Rațiu, au fost inventariate o serie de documente care au darul să îmbogățească informația cunoscută pînă acum din sursele citate mai sus, atît în ceea ce privește ajutoarele bănești primite din România pentru școala din Turda, cît și, mai ales, legăturile existente între marile personalități ale vremii, din România și Transilvania, între care se detașează contactele directe și corespondența dintre Mihail Kogălniceanu, Ioan Rațiu, George Bariț, Al. Papiu Ilarian, V. A. Urechia.

Cel mai semnificativ dintre documentele publicate acum este raportul asupra rezultatelor călătoriei sale din august-septembrie 1869 la București, pe care Ioan Rațiu l-a prezentat, în mai 1871, în fața Eforiei școlare din Turda. Pe baza datelor acestui raport și a altor documente, anexe ale acestuia, este posibilă conturarea unei imagini cuprinzătoare a demersurilor, în vederea strîngerii de fonduri, făcute în timpul acestei călătorii, acțiune care își are importanța ei în contextul complexei activități a lui Ioan Rațiu, al istoriei învățămîntului românesc din Transilvania, dar se remarcă, mai ales, prin aceea că a prilejuit cîteva întîlniri între omul politic transilvănean și Mihail Kogălniceanu. Cele două mari personalități se cunoscuseră încă în vara anului 1867, la Pesta⁸, și dacă atunci au: „vorbit mai pre larg despre împrejurările nefavoritoare în care se află poporul român din Transilvania, unde statul nu vine de loc întru ajutorul instrucțiunii publice...”⁹, este mai mult decît probabil că subiectul discuțiilor din 1869 a fost mai cuprinzător decît problema strictă a ajutoarelor pentru școala din Turda¹⁰. Pentru această supoziție ar pleda antecedente de genul celui citat, faptul că discuțiile s-au purtat, în cea mai mare parte a lor, în locuința lui Mihail Kogălniceanu, precum și urarea pe care acesta o adresa lui Ioan Rațiu la plecarea din București, dorindu-i-se fruntașului transilvănean: „reușite depline în toate cele românești”¹¹. De altfel, Ioan Rațiu se bucura, încă la acea dată, de aprecieri dintre cele mai favorabile printre personalitățile vieții publice din România, așa după cum rezultă și dintr-o scrisoare a lui V. A. Urechia care, în martie 1870, regreta faptul de a nu-l fi putut cunoaște personal pe acela pe care îl socotea drept „unul dintre bărbații cei mai distinși ai românismului”¹².

În ceea ce privește scopul declarat al călătoriei la București a lui Ioan Rațiu, acesta avea să primească cel mai prețios sprijin din partea lui Mihail Kogălniceanu, sub patronajul căruia s-a desfășurat colectarea ajutoarelor bănești. La stabilirea modalităților concrete de acțiune au concurat de asemenea Al. Papiu Ilarian și George Bariț, care se aflau și ei la București în vederea participării la ședințele Societății Academice.

Studii, XX, 1967, nr. 5, p. 925; V. Netea, *Spre unitatea statală a poporului român*, București, 1979, p. 257—258.

⁸ K. Hitchins, L. Maior, *op. cit.*, p. 194.

⁹ Documentul I din Anexe.

¹⁰ Ioan Rațiu și Mihail Kogălniceanu au mai discutat probleme politice de mare importanță, așa cum a fost aceea referitoare la alegerea lui Lucien Bona-parte ca mitropolit greco-catolic în Transilvania, vezi K. Hitchins, L. Maior, *op. cit.*, p. 185.

¹¹ Documentul I C.

¹² Documentul I P.

După ce au fost litografiate listele de colectă¹³, acestea au fost expediate la 6/18 septembrie 1869, împreună cu o circulară, semnată de ministrul de interne Mihail Kogălniceanu, adresată prefectilor celor 33 de județe, cărora li se cerea să dea curs adunării de bani pentru școala din Turda¹⁴. Sumele strânse urmau a fi trimise lui Kogălniceanu, iar de aici, pe măsură ce soseau de la județe, aveau să ajungă la Turda prin intermediul lui Al. Papiu Ilarian. În acest fel, pînă în aprilie 1871, au ajuns la Turda 3.883 lei și 35 bani (194 napoleoni) care, adăugați la cei 150 napoleoni, primiți de Ioan Rațiu de la Mihail Kogălniceanu, în septembrie 1869 la București, totalizau 344 napoleoni (converțiți în 3.054 florini)¹⁵. Tot în legătură cu colectele județelor s-a păstrat o scrisoare a lui Ioan Rațiu către Zaharia Antinescu la Ploiești, datată 9 septembrie 1873¹⁶, prin care se apela și la prefectul județului Prahova, Stanislav Căpitănescu, pentru colectarea de ajutoare bănești.

Fondurile adunate pe căile amintite mai sus au fost dirijate spre rezolvarea problemelor legate de edificarea localului de școală. Pentru asigurarea salariilor personalului didactic s-a încercat obținerea unei subvenții anuale din partea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice. În acest scop, în septembrie 1869, a fost întocmit de Ioan Rațiu în colaborare cu Mihail Kogălniceanu, Al. Papiu Ilarian și George Bariț, un memoriu în care era argumentată necesitatea înființării la Turda a unei școli primare cu patru clase pentru băieți și două pentru fete și se solicita înscrierea în bugetul ministerului a unei subvenții anuale de 500 de galbeni¹⁷. Pentru susținerea în Camera legislativă a aprobării acestei subvenții, Ioan Rațiu s-a adresat mai multor deputați încă atunci cînd se afla la București¹⁸. După reîntoarcerea sa la Turda a reînnoit cererile în sprijinul memoriului prin scrisori adresate lui Mihail Kogălniceanu¹⁹ și lui V. A. Urechia²⁰.

Deși nu s-a soldat cu vreun rezultat concret, și această acțiune prin care se urmărea obținerea unei subvenții și-a avut însemnătatea ei prin aceea că a sporit numărul celor care sprijineau cauza școlii din Turda, a făcut mai larg cunoscută în România situația învățămîntului românesc din Transilvania.

Dificultățile majore cu care au fost confrunțați fruntașii românilor din Turda au făcut ca abia în toamna anului 1873 să poată fi deschisă prima clasă a școlii pentru care s-au depus atîtea eforturi²¹. Pentru ca acestei prime clase să îi urmeze deschiderea și a celorlalte trei ale proiectatei școli cu 4 clase, în iunie 1874 a fost inițiată o nouă încercare de colectare de fonduri prin lansarea unui apel către numeroase notabilități române din Transilvania cărora li se solicita contribuția²².

Documentele care urmează conțin și alte detalii privitoare la eforturile pentru înființarea acestei școli și la ajutoarele primite din România. Semnificația acestor

¹³ Documentul I A.

¹⁴ Documentul I D.

¹⁵ Documentul I și anexele F., G., H., I., K.; M. Popescu, *op. cit.*, p. 417 a publicat o listă a sumelor trimise de 26 de județe, vezi documentul IV.

¹⁶ Documentul V. Astfel de demersuri trebuie să fi fost și scrisorile expediate în 6 noiembrie 1872 către Stanislav Căpitănescu — Ploiești, N. Chițu — Craiova, Pantilie Popașu — Galați și Nicolau Gherasi — București, demersuri atestate de recipisele poștale păstrate la Muz. Ist. Trans., Nr. inv. M 8648 b—c.

¹⁷ Documentul I E.

¹⁸ Documentul I.

¹⁹ Documentul II.

²⁰ Documentele I P. și R.

²¹ Documentul VII.

²² Idem.

ajutoare este cu mult mai amplă decît cîntumul lor propriu-zis, ea fiind înserisă în problematica vastă a legăturilor românilor din Transilvania cu România, legături care au reprezentat una dintre premisele majore ale făuririi statului național unitar român.

MARIA MAGDALENA JUDE — IOAN CIUPEA

ANEXE²³

I

*Onorată Eforie*²⁴

Copie

În anul 1867 făcînd în Pesta cunoștință cu Dl. Mihail Kogălniceanu²⁵ din România și cunoscînd încă mai de mult eminentele talente și influența cea mare, ce o are acest bărbat de Stat în România, mi-am dat toată silința de a-l convinge, despre necesitatea înființării școalelor naționale în Transilvania și în specie în orașul Turda. Am vorbit mai pre larg despre împrejurările nefavorizatoare în care se află poporul român din Transilvania, unde Statul nu vine de loc întru ajutorul instrucțiunii publice și l-am rugat ca să ne cîștige în România ajutoare pentru înființarea unei școli centrale române în orașul Turda.

Dl. Kogălniceanu mi-a promis că va stăruî după reîntoarcerea sa în patrie a ne cîștiga ceva ajutoare pentru școala noastră. Mi-am ținut de datorie după reîntoarcerea mea din Pesta a face cunoscută această împrejurare onoratei Eforii.

După întîlnirea cu Dnul Kogălniceanu am așteptat încă doi ani fără ca să fi pășit de-a dreptul pentru cîștigarea ajutoarelor pentru școala noastră.

În anul 1869 toamna fiind Dnul Kogălniceanu Ministru de interne în România; am crezut a fi cu scop a trimite pre cineva din sinul Eforiei la București, pentru cîștigarea ajutoarelor promise de mai înainte pentru școala noastră.

Eforia m-a împuternicit pre mine a face această călătorie la București în interesul școlii. Prevăzută cu una plenipotență a Eforiei Scolastice am și plecat la București în 21 august 1869. Sosind în București am comunicat scopul călătoriei mele cu Dnii Papiu Ilarian și G. Barițiu care încă se aflau în București la ședința Societății Academice. Pre timpul cînd am sosit în București Dl. M. Kogălniceanu nu se afla acasă, din care cauză am fost silit a aștepta mai bine de 10 zile pînă s-a reîntors din Moldova.

Îndată ce s-a reîntors din Moldova, l-am cercetat mai întîi în Ministeriu, dar acolo fiind ocupat n-am putut vorbi despre cauza școlii, așa m-a provocat să-l cercetez acasă, dimineața înainte de 7 ore.

În urma aceasta l-am cercetat acasă la locuința sa mai de multe ori, și i-am arătat mai pre larg necesitatea înființării școlii noastre. Mi-a promis 200 pînă în 300 galbeni, dar totodată m-a provocat să-i dau mai multe liste de colecte ca să le trimită la Prefecți pentru adunarea ajutoarelor.

A

În urma acestei provocări am litografiat aici sub A. alăturata listă de colectă în mai multe exemplare.

Din aceste liste am predat Dlui Ministru Kogălniceanu, 33 exemplare precum arată scrisoarea Dlui Argintocanu, Directorul Ministeriului de interne aici în origine sub B. alăturata.

B

C

Dl. Ministru Kogălniceanu precum arată epistola D-sale aici în origine sub C. alăturată a trimis la fiecare Prefect din România cîte una listă de colectă pre

²³ Ordinea în care vor fi prezentate documentele este aceea stabilită de Ioan Rațiu în raportul prezentat, în mai 1871, în fața Eforiei școlare din Turda.

²⁴ MuzistTrans, Nr. inv. M 8657.

²⁵ În documentele provenind de la Ioan Rațiu: Kogălniceanu.

lingă provocarea alăturată în origine sub D. ca să stăruiască a aduna cît mai multe ajutoare pentru școala noastră.

În înțelegere cu Dl Kogălniceanu și cu sus numit Dnii Papiu și G. Barițiu înainte de plecarea mea din București am făcut și predat sub E. în copie alăturata cerere Ministrului secretariu de Stat la Departamentul Cultelor și Instrucțiunii Publice în România, în care l-am rugat să mijlocească la Camera legislativă votarea și trecerea în Bugetul Instrucțiunii Publice a unei subvențiuni anuale de 500 galbeni pentru școlile naționale române din Turda.

Pentru sprijinirea acestei cereri am rugat și pre ceilalți Miniștrii de atunci, asemenea pre mai mulți deputați din Cameră.

Cu două sau trei zile înainte de plecarea mea din București m-am întîlnit cu Dl Kogălniceanu în Senatul României, unde mă aflam și cu ca auditoriu. Cam la finea ședinței mi-a făcut semn să mă duc în sala de conversare unde mi-a predat 150 napoleoni.

Să trec acum la rezultatul listelor de colecte trimise Prefecților din România.

După cum se vede din epistola Dlui Papiu Ilarian dto. 28 ianuarie s.v. 1870 aici în origine sub F. alăturată am primit 2.932 5/1000 lei noi, sau după cum arată scrisoarea Ministrului Kogălniceanu către Papiu sub G. în origine acelușă, 146 1/2 napoleoni și 2 1/2 sfanți. Din această sumă are reținut Dnu Papiu 4 lei noi pentru portul poștale după cum arată epistola Dlui Papiu din 5 iulie 1870 sub H. în origine am primit 832 lei 17 bani (suma a fost 842 lei 17 bani, dar 10 lei s-a reținut pentru portul poștale).

În fine după scrisoarea originală a Dlui Papiu dto. 2 aprilie s.v. 1871 sub I. și scrisoarea Ministrului nr. 671 din 1871 în origine sub K. am mai primit pentru școala noastră 119 lei 13 bani. Cu totul am primit în 3 rînduri:

- a) 2932 5/100 lei
- b) 832 lei 17 bani
- c) 119 lei 13 bani

3883 lei 30 bani²⁶

Sau în aur socotind fiecare napoleon după cursul din România cu 20 lei; fac napoleoni 194. Adăugîndu-se la această sumă napoleonii primiți de la Dl Kogălniceanu... 150 fac suma de... 344 napoleoni. Din această sumă s-a substras 32 1/2 napoleoni pentru acoperirea speșelor drumului, a înteteniunii și a tipăririi listelor după espensuariul sub L.

Suma de 311 1/2 napoleoni s-a schimbat după acfus de M. N. cu 3054 fl. v.a. Suma aceasta de 3054 fl s-a plătit pentru realitățile cumpărate de la Velies Ödön, precum arată protocolul sub O. și ratioținiurile școalei.

În anul 1870 a căzut Dlu Kogălniceanu din Ministeriu și n-a mai fost nime care să ne apere cauza școalei; asemenea și camera în mare parte este compusă din conservatori.

Cu toate acestea precum se vede din aclusele P.R. în origine și după căderea Dlui Kogălniceanu, am stat în corespondență cu Dnu V. Alesandru Urechia, care și-a dat toată ostentală pentru aplacidarea subvențiunei cerute. Acesta este rezultatul călătoriei mele la București.

Venind liberalii și cunoscuții mei la putere, am speranța că se va aplacida subvențiunea cerută. Al Onor Eforiei stimătoriu Dr. Rațiu m.p. Turda în mai 1871

A.

Lista de colectă²⁷

Pentru fondul școlilor naționale romane din urbea Turda în Transilvania unde instrucțiunea publică e cheștiune de viață pentru o populațiune românească în număr de 120 mii locuitori.

²⁶ De fapt 3883 lei 35 bani.

²⁷ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8648 a (s-au păstrat două exemplare litografiate din lista de colectă).

București 3/15 septembrie 1869

Dr. I. Rațiu m.p., Președintele Eforiei școalelor române din Turda.

No. curent	Numele contribuenților	lei noi	bani
---------------	------------------------	---------	------

B.²⁸

Se recunoaște prin aceasta că s-a primit de la D. Rațiu, avocat, un număr de treizeci și trei exemplare: „*Listă de colectă*” pentru fondul școalelor naționale române din urbea Turda, din Transilvania, spre a se împărți Dlor Prefecți ca să facă prin patriotismul Domniilor lor a se obține subscripțiuni de la bunii români, în ajutorul zisului fond.

1869 septembrie 5, București, Directorul Ministeriului de Interne, C. Argintoianu

C.²⁹

Cabinetul

MINISTRULUI DE INTERNE

București 1869, 6 sept.

Domnul meu

Vă alăturez aici un exemplar din circulara ce am adresat prefecților din județe pentru a sprijini subscripțiunea în privința școalelor române din Turda.

Cu această ocaziune vă doresc drum bun și reușite depline în toate cele românești. Primiți asigurarea deosebitei mele considerații.

Kogălniceanu

D.³⁰

România

1869—7 vrie

Ministeriul de Interne

Diviziunea Serviciului

Comunal

No

București

Domnule Prefect

Primind de la D. I. Rațiu Doctor în drept Președintele Eforiei Școalelor Române din Urba Turda (Transilvania), un număr de 33 exemplare „*Listă de Colectă*” pentru fondul școalelor naționale Române din zisa Urbe, vă trimit și D-Voastre pe lângă aceasta o asemenea Listă, și făcînd apel la patriotismul și dorința de cultură a poporului Român, de care sînteți însuflețit, nu mă îndoiesc, vă rog, Domnule Prefect, să depuneți toată stăruința spre a obține de la bunii

²⁸ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8649.

²⁹ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8651. S-a păstrat și plicul acestei scrisori. Pe plicul cu antetul tipărit „Cabinetul Ministerului de Interne” adresa este scrisă de mîna lui Mihail Kogălniceanu: „Domnului Dr. I. Rațiu, avocat, hotel Lazar No. 9”.

³⁰ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8646. Textul circularii adresate prefecților a mai fost publicat de M. Popescu, *op. cit.*, loc. cit.

români ce se vor subscrie în acea listă, o sumă cît mai cuviincioasă, în raport cu scopul pentru care se deschide această colecție.

Suma banilor ce se va aduna, împreună cu Lista de subscripțiune, mi le veți înainta la adresa mea, ca și eu la rindu-mi, să le trimit locului cuvenit.

Primiți, Domnule Prefect, asigurarea considerațiunei mele.
Ministru

Șeful Diviziunii

E.³¹

Copie

Domnule Ministru al Cultelor
și al Instrucțiunii publice!

Subscrisul însărcinat de către Eforia Școalelor românești din orașul Turda, în Transilvania, precum se vede din alăturata plenipotență îmi iau voia a vă ruga Dle Ministru, ca să binevoiți a mijloci la Onorata Cameră legislativă, votarea și trecerea în Bugetul Instrucțiunii publice a unei subvențiuni anuale de 500 galbeni pentru școalele naționale românești din orașul Turda în Transilvania.

Temeiurile care mă îndeamnă a veni cu această rugămintă, sunt următoarele:

I. Orașul Turda vechea Colonie salinae³², pre a cărei cîmpie a învins Traian și a fost asasinat Mihai, se află aproape în centrul Transilvaniei, are aproape 8.000 locuitori, din care ce e drept, numai 2.500 sunt români curați, însă în regiunea de care este împrejurat acel oraș sunt peste 120.000 români curați.

Fiii acestora lipsiți cu totul de școale primare și gimnaziale românești, într-o distanță de 10 miluri spre Sud și 22 spre Nord sunt siliți a cerceta numai școalele maghiare din Turda, Cluj, Aiud, Oșorhei, cu înveterata periclitare a naționalității și a limbei.

II. Românii din loc și alți binefăcători au făcut pînă acum în favoarea școalelor atîta, că au înființat una școală comunală elementară, au cumpărat un lot și casă spre același scop cu 5.200 fl. (:1.000 galbeni); au mai adunat și un sîmbure de fond pînă la suma de 7.000 fl., iară mai departe le-a fost preste puțință a merge.

III. Provocarea la concursul celorlalți conaționali ai noștri, ne este îngreunată, mai vîrtos din cauză că acestia preste tot au sacrificat de 18 ani încoace, pentru instrucțiune, literatură institute filantropice peste 2 milioane florini și mai sacrifică neîncetat mai vîrtos cînd văd, că statul tocma de ar voi, nu-i poate ajuta, ci din contra pe an ce merge le cere tot mai multe impozite.

IV. Interesele noastre bine înțelese cer neapărat ca în Turda, să se înființeze deocamdată cel puțin una școală primară de băieți cu 4 clase și una de fetețe cu 2 clase, cu un director, 3 docenți și 2 docente.

Toate celelalte spese, le vom coperi cu ajutorul ceriului din pungile noastre iară asigurarea plăților deși foarte modeste pentru personalul instrucțiunii, ne e preste puțință.

Așa spre acest scop ne rugăm pentru acordarea unei subvențiuni anuale sigure de 500 galbeni.

Deplin încredințat de generoasa sprijinire ce veți binevoi a ne întinde Dle Ministru, am onoare a fi al Dniei Voastre plecat serv Dr. I. Rațiu, Advocat și Președintele Eforiei Școalelor Române din Turda.

³¹ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8547.

³² La data întocmirii acestui memoriu, septembrie 1869, se mai credea că la Turda ar fi fost vechea *Colonia Salinae* romană. Abia după ce Th. Mommsen stabilea definitiv, în 1873, localizarea la Turda a anticei *Potaissa* se va încetățeni identificarea conformă adevărului istoric, vezi M. Bărbulescu, *Evoluția cercetărilor privind Potaissa romană*, în *Potaissa. Studii și comunicări*, vol. II, Turda, 1980, p. 287.

F.³³

București 28 Ian. s.v. 1870

Frate Rațiu

Nu e ființă mai de treabă decît Kogălniceanu cînd dă de *belea* cum zicem noi. În ziua scoaterii sale cu rușine de la guvern, mă pomenii cu alăturata adresă și sumă pentru școala din Turda. Din suma de 2.936 5/100 lei *lipsesc 4 lei noi* care s-au oprit la expedițiune. I vei avea cu altă ocaziune. Te rog să-mi răspunzi de primire. Întreg ministeriul, pus și susținat de străini, a căzut cu mare rușine cum merita. Vei citi *Românul*.

Am primit scrisoarea Dnei Emilia. V-am trimis *Viața lui Șincai*.
Salutare

A. Papiu Ilarian

Adnotare pe verso: „Răspuns în 14/3 1870 I. Rațiu“

G.³⁴

ROMANIA
MINISTERIUL DE INTERNE
Diviziunea Serviciului
Comptabilității
No. 1039

București 1870, Luna Ian. 22

Domnule!

După foile de subscripțiune ce s-au deschis în țară pentru ajutorul Școalelor Naționale din Turda Transilvaniei, adunîndu-se pînă astăzi suma de Două mii nouă sute treizeci și șase lei 5/100 am onoare a ve-i trimite Dv. odată cu aceasta, și vă rog să binevoiți a-i trimite la destinația lor prin D. Doctor Rațiu. Iar de primire vă rog binevoiți a răspunde Ministeriului.

Primiți Domnule încredințarea considerației mele.
Ministru Kogălniceanu

Șeful comptabilității
semnătura

D-Sale D-lui Papiu Ilarian

H.³⁵

București 5 Iuliu 1870

Frate Rațiu,

Ți mai trimit pentru școala din Turda suma de lei noi 842, bani 17, și anume
după adresa No. 7.835 . . . . . 787. 65

Iar după adresa No. 9727 . . . . . 54. 52

Am luat însă din acești bani
pentru porto poștal

10
832. 17

Vă salut. Sărut mina Doamnei

A. Papiu Ilarian

N.B. Te rog, trimite fără întîrziere chitanța.

³³ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8652.³⁴ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8650. Pe marginea adresei adnotare a lui A. Papiu Ilarian „146 1/2 nap. 2 1/2 sfați“.³⁵ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8655.

I.³⁶

Iubite Rațiu,

N-am îndoiială că suta (100) de exemplare din *Viața lui Șincai* ce ai primit anul trecut prin D. Barițiu se va fi vândut.

Eu încă am mai primit cu începutul anului curent de la guvern colecță pentru școala din Turda, lei noi 119, bani 13, precum se vede din alăturata adresă No. 671. (Suma de lei 52 și s-a fost trimis cu ocaziunea precedentă). Eu ți-aș trimite această sumă de 119 — 13, însă poșta costînd bani, iar Dta avînd a-mi trimite prețul cărților, am crezut că e mai bine să se scadă această sumă din banii ce ai a-mi trimite, trimițîndu-mi numai restul. Fi bun răspunde-mi la această scrisoare.

Pre aici merg trebile foarte rău, foarte mișelește. Cetiți gazetele, e de prisos să vă mai scriu.

Sărut mina Dnei Rațiu. Vă salut pe toți.

Al vostru amic

A. Papiu Ilarian

București 2 aprilie s.v. 1871

K.³⁷

ROMANIA
MINISTERUL DE INTERNE
Diviziunea Serviciului
No. 671

București, 16/28 Ian. 1871

Domnule,

Pe lângă suma din urmă de lei 52, înaintată D. cu adresa n. 9727, mai primindu-se acum de la Prefecturile de Muscel și Putna lei una sută nouăsprezece bani treisprezece (119=13) adunați pentru ajutorul școalelor naționale din Turda Transilvania, am onoare a vă înainta pe lângă aceasta susmenționata sumă de bani, și vă rog să binevoiți a o trimite la destinația lor, iar de a lor primire să binevoiți a răspunde Ministerului.

Primiți Domnule încredințarea considerației mele.

p/entru/ Ministru
Argintoianu
Dlul Papiu Ilarian

p/entru/ Șeful Diviziei
semnătură

L.³⁸

Copie

În 21 august 1869, am plecat de acasă către București.

Din Turda pînă în București și îndărăpt (:8 zile) vezi 92 fl. cr
A și B

În București odaia și cafeaua dimineața 14 /galbeni/ și 85 fl —
8 șfanți, adică (vezi C)

³⁶ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8655 a.

³⁷ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8656. Pe margine adnotarea: „Cu lei 119 bani 13”.

³⁸ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8658. Documentele anexate situației cheltuielilor comportate de deplasarea lui I. Rațiu la București permit cunoașterea modului în care s-a desfășurat această călătorie. Plecat din Turda în 9/21 august I. Rațiu ajunsese pînă în 12/14 august la Brașov, unde și-a reținut, în acea zi, un loc pentru

După D. galbenul s-a schimbat cu 5 fl. 87 cr., iară napoleonul cu 9 fl. 87 cr.

Socotelile sub E. F. G. H. I. se alătură pentru ca să se vadă speșele drumului.

După socoteala sub I. s-a plătit pentru litografierea listelor de colecte

În București în 21 zile, prînz, una birje (trăsură) a 6 fl. pe zi 11 fl. cr

Speșele corespondențelor cu Dnii Kogălniceanu, Urechia, Popu etc. 126 fl. cr

Suma	3 fl
	317 fl. cr

Turda în mai 1871

Dr. Rațiu m.p.

O.³⁹

Protocol

Despre ședința eforiei școlii normale românești greco-catolice a comunei bisericăști din Turda ținută în 14 noiembrie 1870.

Fiind de față: Dr. Ioan Rațiu președinte; Ioan Mezei secretar și Demetriu Rațiu, Samson Rațiu, Gregoriu Mănărădianu și Dr. Vasiliu Rațiu.

1. Președintele relatează, cum că conform voinței Măriei Sale d. Basiliu Rațiu prepozit al capitlului Metropolitan din Blaj ca fondator a indicatelor școale (vezi epistolele sub 1 și 2) s-au cumpărat cu drept de proprietate casele și locul intern ale maestrului de poștă domnului Eugeniu Velics, care se află în piața Turdei în vecinătatea nemijlocită a realităților școlii mai înainte cumpărate trimițându-i spre acest scop una sumă de 5156 fl. v. austr. pre lingă donul făcut deja mai înainte de mărinimosul fondator după contractul sub 3. cu suma de 15.000 fl. v.a. din care 10.000 fl. v.a. s-au și plătit, iar suma restantă de 5.000 fl. e de a se plăti în două rate și adică 2.500 fl. v.a. în 15 iulie 1871; 2.500 fl. v.a. în 7 septembrie 1872 pre lingă percentele în contract stipulate, și adică pretensiunea de 2.000 fl. obligațiunii urbariale computeate în înțelesul contractului de cumpărare în suma de 1400 fl. v.a. din banii incursi din colecte prin președintele eforiei în sumă de 3054 fl. v.a. din chiria realităților școalei prin Ștefan Rațiu 190 fl. v.a. — și din chiria realităților cumpărate plătite anticipativ după protocolul de licitațiune 170 fl. v.a., iar restul de 30 fl. v.a. din capital și 18 fl. 92 cr. (percente) tot prin Ștefan Rațiu din banii școalei (: vezi contractul sub și chitanță) după care rezultă cum că s-au plătit 10.000 fl. capital și 18 fl. 92 cr. camătă avînd de a se întabula aceeași sumă restantă pre realitățile cumpărate spre asigurarea vînzătorului. Se ia spre îmbucurătoare știință și se determină esoperarea întabulării atît spre cîștigarea dreptului de proprietate, din partea școalei normale indicate, cît și spre asigurarea vînzătorului pentru suma restantă din prețul cumpărării și cu aceasta se încredințează președintele și secretarul.

2. Președintele din motiv că realitățile amintite în 24 aprilie 1871 în sensul contractului de cumpărare devin în posesiunea și libera dispunere a eforiei pune la ordine discutarea asupra modalităților administrării acelor realități. Se ia decîsul

București la cursa de poștalion din 17/29 august, ora 4 dimineața (MuzIstTrans, Nr. inv. M 8658 b). În București a rămas 21 de zile, fiind găzduit de „Hotel Lazar”, la care achită nota de plată 7/19 septembrie (MuzIstTrans, Nr. inv. M 8658 c), în aceeași zi plecînd la Brașov la ora 4 după amiază (MuzIstTrans, Nr. inv. M 8658 e). În 8/20 septembrie a plecat din Brașov spre Sibiu (MuzIstTrans, Nr. inv. M 8658 a), de unde, în 10/22 septembrie la 6 dimineața, a plecat spre Alba Iulia (MuzIstTrans, Nr. inv. M 8658 f), iar de aici, după ce a fost găzduit o noapte de „Hotel Binder” (MuzIstTrans, Nr. inv. M 8658 g), s-a reîntors la Turda.

³⁹ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8654. Documentele sub litera M și N lipsesc.

că acele în sensul §-ului 19 din statute să se esarendeze pre calea licitațiunii pre un an din 24 aprilie 1872 pre lângă următoarele condițiuni:

1. Prețul exclamațiunii e 300 fl. v.a.
2. Voitorii de a concura la licitațiune au de a depune un vadiu de 10%.
3. Arendatorul are de a plăti arenda în trei rate egale și adică 1/3 parte în 8 zile de la subscrierea protocolului de licitațiune, în care se va computa vadiul depus, 1/3 parte în 24 aprilie 1871, iar 1/3 parte în 29 sept. 1871.
4. Arendatorul relaxațiune nu poate pretinde.
5. Arendatorul realităților trebuie să se supună jurisdicțiunii locale din Turda.
6. Realitățile se vor preda pre lângă inventar și arendatorul va fi dator după decursul timpului arendei a le reînturna în starea primită conform inventarului.
7. Arendatorul este dator a pune sub asigurare clădirile esarendate în sumă de 2.700 fl. v.a. fără de a pretinde relaxare din arendă.

Termenul se defige pre 20 noiembrie a.c. și se va face cunoscut pre calea îndatinată.

Spre efectuarea licitațiunii se esmite una comisiune stătătoare din membrii Ștefan Rațiu, Ioan Rațiu și secretarul Ioan Mezei.

Eforia n-a putut cu această ocaziune observa termenul §-ului 19 din statute, deoarece la încheierea contractului de cumpărare din partea vânzătorului s-a condiționat pentru astă dată un termen mai scurt.

P.⁴⁰

București, 15/27 mart. 1870

Stimate Domnule,

Regretăm mult și eu că, lipsind de la București (eram la Copenhaga), nu avui ocaziunea grată de a vă face cunoștință personală, după ce m-ați deprins, cu faptele Dtre, a vă aprețui și a vă cunoaște de atita timp ca pre unul din bărbaii cei mai distinși ai Romanismului. Ceea ce e regretat nu e însă și pierdut și deci sper că în decursul anului acestuia îmi voi satisface această dorință, cu vreo ocaziune.

Am vorbit cu amicii mei în privința subvențiunei școalei din Turda și sum trist să vă spun că sesiunea Camerei fiind aproape terminată, cu anevoya se poate spera vreun succes de astă dată, mai ales Camera fiind sub impresiunea votării unui buget ca acela ce știți, soldându-se cu 14.000.000 deficit. Să desperăm oare? Nu! Până în toamna anului acestuia, D. Kogălniceanu (care vă salută), eu și amicii noștri vom face sperăm ceva pentru dorita de toți școală de la Turda. Cu actualul Minister, de altmintearea, puțin e de așteptat... Numai, Doamne fereste de mai rău! Fiți siguri, Domnule stimate, că suntem devotați cauzei pentru care mi-ați scris și că vom lucra cu iubire și căldură pentru triumful ei.

Aceeași siguranță s-o aveți, vă rog, despre stima și devotamentul ce particulamente vă poartă

V. A. Urechia

R.⁴¹

Onorabile Domn,

Scrisoarea Dle din 31/1 anul acesta o primim la timp și dădui acea inclusă, către amicul nostru D. Kogălniceanu.

Ne propunem, onor Domn, a cere în Cameră subvențiunea pentru școalele

⁴⁰ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8653 a. În scrisoare V. A. Urechia arăta că se afla la Copenhaga, motiv pentru care nu l-a putut cunoaște personal pe Ioan Rațiu. Alături de A. Odobescu, V. A. Urechia a participat la Congresul internațional de arheologie preistorică deschis la 22 august, vezi *Românul* din 4 și 5 septembrie 1869.

⁴¹ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8653. Scrisoarea poate fi datată în anul 1871. V. A. Urechia răspunde lui I. Rațiu privitor la transmiterea scrisorii acestuia din urmă către M. Kogălniceanu, datată tot 31/1 avind menționat anul 1871, vezi Documentul III.

din Turda, deși situațiunea financiară a țării ne face dificilă cererea. Să sperăm că vom învinge dificultatea. Aș fi fericit să vă o pot anunța.

În așteptare vă rog să mă știți pururea gata la asemenea servicii și al Dtră plecat servitor.

V. Ales. Urechia

II⁴²

Stimate Domnule Ministru!

Bunăvoința, cu care ați îmbrățișat cauza școalei noastre mă îndeamnă a vă ruga, să binevoiți a sprijini și cererea Eforiei scolastice îndreptată către d. ministru al cultelor și instrucțiunii publice, ca să mijlocească de la On. Cameră legislativă, votarea și trecerea în bugetul instrucțiunii publice a unei subvențiuni anuale de 500 galbeni pentru școlaele naționale românești din orașul Turda.

După ce de mult v-ați convins, Onorate domnule ministre, despre necesitatea înființării acestor școale, sperăm cu toată încrederea cum că prin influența ce aveți în Cameră veți reuși de a se vota această sumă și votându-se veți asigura totodată unei populațiuni de 120 de mii suflete o dezvoltare națională.

Profit de această ocaziune de a vă asigura despre deosebita mea stimă și considerațiune.

Turda în 28/9 1870

Dr. Rațiu

III⁴³

Prea Stimată Domnule!

În urma listelor de colecte pre care ați avut bunătate a le trimite prefecților din România am primit în anul trecut ceva preste 186 napoleoni prin domnul Papiu. Vă mulțumesc prea stimată domnule în numele eforiei și a tinerimei, care cu ajutorul lui Dumnezeu și al bărbaților mărinimoși și iubitori de cultură, precum sperăm, în scurt se vor bucura de un institut atât de necesar și atât de dorit.

Să mă scuzați, Vă rog dacă și cu această ocaziune repețesc rugarea eforiei noastre pentru una subvențiune anuală de 500 sau cel puțin de 300 galbeni pentru asigurarea lefilor profesorilor.

În fine, Vă rog să binevoiți a-mi scrie cîteva cuvinte, cum că în toamna anului 1869 mi-ați înminat 150 napoleoni pentru școala din Turda.

Eforia scolastică are cea mai mare încredere în mine, eu însă pentru regula mea și ca în viitor, să nu poată avea cineva suspiciune în contra mea, doresc ca această recunoaștere din partea Dumneavoastră să o am în mînă.

Primiți vă rog asigurarea stimei și devotamentului ce vă poartă

Turda 31/1 1871

Dr. Rațiu

VI⁴⁴

Listă de bani primiți

1. Județul Argeș	52 lei	14. Județul Muscel	90,43 lei
2. Județul Brăila	568 lei	15. Județul Mehedinți	137,68 lei
3. Județul Bacău	55,59 lei	16. Județul Olt	512,49 lei
4. Județul Bolgrad	508,04 lei	17. Județul Putna	154,49 lei

⁴² Serisoarea a mai fost publicată de către D. Popovici în *op. cit.*, p. 135.

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ Lista colectelor din județe a fost publicată de M. Popescu în *op. cit.*, p. 417.

5. Județul Botoșani	205,25 lei	18. Județul Roman	130 lei
6. Județul Buzău	27,95 lei	19. Județul Rîmniceu-Sărat	40 lei
7. Județul Cahul	30 lei	20. Județul Tecuci	92,51 lei
8. Județul Covurlui	55 lei	21. Județul Teleorman	42,32 lei
9. Județul Dorohoi	183 lei	22. Județul Tutova	550,60 lei
10. Județul Fălciu	117,50 lei	23. Județul Suceava	163,75 lei
11. Județul Iași	40 lei	24. Județul Vâlcea	62,27 lei
12. Județul Ialomița	157,14 lei	25. Județul Vlașca	67,71 lei
13. Județul Ismail	50 lei	26. Județul Vaslui	35,25 lei

Au rămas dateare 7 județe (din 33) Prahova, Dîmbovița, Dolj, Romanați, Gorj, Neamț, etc.

În total s-a strîns suma de 4.129,27 lei, ce s-a primit de Papiu în două rînduri dînd chitanțe pentru aceasta.

V⁴⁵

Stimate Vere

În urma promisiunei Dlui Căpitănescu, cum ca la toamnă a.c. va încerca a aduna ceva colecte pentru școala din Turda, vin a te ruga st. vere să binevoiești a-i aduce aminte și totodată a-i da mină de ajutor în această cauză, căci suntem în mare lipsă cu școala și totuși, la octombrie voim a deschide clasa prima. Soacra mea cu copii se află la noi — dar în scurt va pleca la Brașov fiindcă se deschid scolile. Mulțumită cerului, noi pînă acum suntem sănătoși.

Doresc să vă afle în deplină sănătate această a mea scrisoare și vă rog să primiți cordiale salutări de la mine și întreaga mea familie.

Alu Dv
Turda în 9/9 1873

Stimătoriu
Dr. Rațiu

VI⁴⁶

Ploiești, în 22 sept. 1873

Stimate și iubite Vere

Am primit stimata Dv. Epistolă de la 9 ale curente, și întîlnindu-mă înadins cu Dl. Căpitănescu, i-am comunicat cele cuprinse întrînsa.

Dsa a zis: „să facem ceva fiindcă am promis“. L-am rugat și din parte-mi cu insistență, promițîndu-i și din parte-mi că voi conlucra și eu din puteri în această chestiune.

De cite ori îl voi întîlni i voi aduce aminte de promisiunea dată, și îl voi stimula spre scopul știut.

Voi încerca și eu pe ici pe colea, și aş dori că cît de curînd să vă anunț despre un rezultat favorabil școalei Dv.

Scuză-mă iubite Vere, că nu v-am răspuns îndată, fiind foarte ocupat cu tipărirea unui calendar pentru anul viitor și a unei broșuri care se dă ca premiu gratis pe lingă dînsul; voi fi mai exact în viitor, așa sper.

Aş dori ca să afla dacă sunteți sănătoși cu întreaga familie; căci în epistola Dv. arătîndu-mi că sunteți sănătoși, adăugați și cuvintele „pînă acum“, ceea ce mă făcu să înțeleg, că a fost și pe la Dv. epidemia cholică. În Ploiești s-au ivit numai citeva cazuri, acum a dispărut.

Noi suntem sănătoși, și dorim ca și Dv. să vă bucurați de o deplină sănătate.

⁴⁵ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8659. Este vorba despre conceptul scrisorii către Zaharia Antinescu.

⁴⁶ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8660.

Vă rugăm să primiți salutări cordiale de la mine și întreaga mea familie. Verișoarei sărutări de mîini, iar D-tale îmbrățișări fraterne de la

Al Dv. mult stimătoriu Z. Antinescu

VII⁴⁷

Necesitatea înființării unei școale române centrale în opidul Turda, ca centrul către care gravitează la 100.000 români lipsiți de orice institut de cultură, a fost în deosebite timpuri și împrejurări ventilată. Realizarea acestei idei mărețe însă, din cauza multelor și giganticelor obstacole, în un timp îndelungat, a trebuit să se considere ca una dintre dorințele noastre pie. Numai patrioticului sacrificiu al fericitului și binemeritatului de odinioară preposit capitular Vasile Rațiu, care, pătruns de însemnătatea acestei idei salutare, pentru formarea unui fond școlar a donat preste 12.000 fl.v.a., este a se mulțami plăcuta pusețiune de a ne putea ocupa astăzi serios de ideea ridicării unei școale centrale în Turda.

Cu suma donată de fericitul de odinioară preposit Vasiliu Rațiu, la care s-a mai adaus preste 3.000 fl.v.a. adunați pe calea colectelor, s-a cumpărat două realități în piața Turdei, cari aduc un venit anual de 1.400 fl.v.a.

Însă fiind că acestea realități s-au cumpărat cu suma de 20.000 fl.v.a., pentru solvirea prețului de cumpărare a trebuit a se contrage un împrumut, spre a cărui depurare însă un șir de ani va trebui a se întoarce una însemnată parte din proventele realităților, destinate pentru dotarea profesorilor.

Sub aceste împrejurări, după ce în toamna anului trecut s-a deschis deja 1-ma clasă în una localitate, fiind de necesitate supremă ridicarea clădirilor încă în toamnă a.c. pentru succesiva deschidere a 4 clase normale, românii din Turda și jur, fără osebire de confesiune, în 7 iunie a.c. s.t.n. au ținut una adunare generală, cu care ocaziune accentuându-se din nou urgența ridicării clădirilor școlare, pentru realizarea mai cu efect a scopului prefapt, s-a ales una comisiune centrală de 12 membri care, pre lângă procurarea materialului de edificat, s-a plenipotențiat a putea întreprinde toate celea de lipsă pentru ajungerea acestui scop național.

Cu bucurie trebuie să constatăm, cum țărani noștri, cu această ocaziune, emulau în promisiunea de a vectura gratuit materialul necesar și cum emulau întru oferirea brațelor de lucru, cari promisiuni au și început, mare parte, a deveni fapte.

Dar fiindcă, pre lângă tot pronunțatul zel de sacrificiu al românilor din Turda și jur, noi de noi abia putem avea prospecte de a duce, în un timp așa scurt, în îndeplinirea ridicarea acestei școale, devenită atît de necesară, ne permitem a apela la cunoscutul zel și sacrificiu pentru tot ce e național al

D.Voastre și a Vă ruga, să binevoiți a ne întinde posibilul succurs material întru realizarea scopului sus atins.

Ofertele mărinimoase, după ce veți binevoi a le trimite la adresa: Jacob Lugosianu, protopop gr. cat. în Turda (Transilvania) se voru da publicității cu mulțumită.

Din ședința Comisiunii centrale ținută în Turda, în 11 iunie 1874 s.t.n.

Jacob Lugosianu
pres/edinte/
Ludovic Ciato
not/ar/

⁴⁷ MuzIstTrans, Nr. inv. M 8662 a—g. Apelul s-a păstrat în opt exemplare litografiate. Conform „Protocolului de expedițiuni în cauza edificării școalei centrale rom. din Turda” (MuzIstTrans, Nr. inv. M 8664) reiese că Apelul a fost trimis la peste 100 de frunți ai românilor transilvăneni, între care: Mitropolitul Vancea la Blaj, Episcopul Olteanu la Oradea, Episcopul Pavel la Gherla, Matei Nicola la Abrud, Simion Balint la Roșia, I. Moldovan la Blaj, Dr. G. Silași la Cluj, Petru Pipoșiu la Tirgu Mureș, Al. Bohățiel la Năsăud, G. Manu la Dej, I. C. Drăgușanu la Făgăraș, I. Popu la Brașov, A. Schiau la Deva, A. Boieru la Aiud, V. Moldovan la Timnăveni, I. Pinciu la Medias, M. Cîrlea la Alba Iulia, Anania Trombițașiu la Berchieș, Anania Moldovan la Cîmpeni, Ioan P. Maior la Reghin, Dr. Vasile Rațiu la Iara, Axente Sever la Alba Iulia, Iacob Bologa Sibiu, Ioan Nechita la Zalău, Alimpiu Barboloviciu la Șimleu, Ioan V. Rusu la Sibiu, Alexandru Silași la Bistrița, Petru Bradu la Orlat etc. Protocolul consemnează expedierea Apelului pentru anii 1874—1875.

CONTRIBUTIONS DOCUMENTAIRES CONCERNANT LES SUBVENTIONS ENVOYÉES PAR LA ROUMANIE POUR L'ÉDIFICATION D'UNE ÉCOLE ROUMAINE À TURDA

(Résumé)

Les documents publiés ici apportent une série de détails concernant les subventions envoyées par la Roumanie pour l'édification à Turda d'une école roumaine, action qui a eu en Ioan Rațiu son principal promoteur. Il est ainsi mise en évidence un côté de sa complexe activité déployée pour les idéaux nationaux de son peuple. Sont mises en lumière les relations qui ont existé entre les personnalités marquantes de la vie publique des Roumains de Transylvanie et de la Roumanie comme: Ioan Rațiu, Mihail Kogălniceanu, Al. Papiu Ilarian, V. A. Urechia, George Bariț et d'autres. La signification des subventions de Roumanie pour l'édification de l'école à Turda et des relations des personnalités des Roumains d'un côté et de l'autre des Carpathes s'inscrit dans le vaste domaine de la lutte pour l'accomplissement de l'unité nationale roumaine.